

NÜZHET ERMAN'IN ŞİİRLERİNDE HACI BEKTAŞ VELİ ALGISI

Hacı Bektaş Veli Perception in Nüzhet Erman Poems

Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI*

ÖZ

Toplumun ham olan kültürünü bilgi yığını olmaktan kurtaran edebiyat bilimi içerisinde toplumsal hafıza önemli bir yer tutar. Tarih, mimarî, heykel gibi unsurların yanı sıra tarihte yer eden ve toplum hafızasında değer kazanan kişiler de toplumsal hafıza içerisinde yer alır. Çünkü toplumu bir arada tutan “tutkal” görevini üstlenirler. Hacı Bektaş Veli de bu kişilerden biri olarak toplum içerisinde yerini alır. Edebiyatçının bu kişileri eserinde kullanması ise, toplumu bir arada tutmak görevini yerine getirmek maksatlıdır ve Nüzhet Erman'ı da bu açıdan değerlendirmek gerekir. Nüzhet Erman'ın şiirlerinde Hacı Bektaş Veli algısı, onun Horasan'dan Anadolu'ya gelişi, Ahilik içerisindeki yeri, kolektif bilinç ve felsefesi bağlamında ön plana çıkar. Hoca Ahmet Yesevî tarafından gönderilen Hacı Bektaş Veli, yanında dokuz yüz kişiyle birlikte Anadolu'ya gelir. Ahilik kurumu içerisinde Yunus Emre'yle birlikte düşünülür. Kolektif bilinç ise, Anadolu'da Hacı Bektaş Veli'yi korur ve “veli” olarak hatırlar. Bütün insanlara sevgiyle bakan felsefesi de Nüzhet Erman şiirlerine çeşitli şekillerde konu olur. Makalemiz bu çerçevede Nüzhet Erman'ın şiirlerinde Hacı Bektaş Veli algısını ortaya çıkarmaya yöneliktir.

Anahtar Sözcükler: Hacı Bektaş Veli, Toplumsal Hafıza, Felsefe, Ahilik, Yunus Emre.

ABSTRACT

The collective memory in literature which free the crude culture of society from being stack of information take an important place. In addition, the elements like history, architecture, sculpture, people who include in history and gain value also locate in collective memory. Because they undertake unifying role which hold society together. Hacı Bektaş Veli, as one of these people, get involve in society. If literary scholar use these people in text, he aim to keep society together, thus, Nüzhet Erman also should be evaluated in this aspect. Hacı Bektaş Veli's perception in Nüzhet Erman poems come into prominence through his coming from Horasan to Anatolia, his place in the Ahilik, collective memory and philosophy. Hacı Bektaş Veli who was sent in Anatolia by Hoca Ahmet Yesevî, came to Anatolia, with nine hundred people. Hacı Bektaş Veli is thought together with Yunus Emre in Ahilik institution. Collective memory, protects Hacı Bektaş Veli in Anatolia and reminds him as “veli”. His philosophy looking with sympathy to all of the people also would be subject at various shapes in Nüzhet Erman poems. This article intend to reveal Hacı Bektaş Veli perception, in this context, in Nüzhet Erman poems.

Key Words: Hacı Bektaş Veli, Collective Memory, Philosophy, Ahilik, Yunus Emre.

* Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi (sogukomerogullari@gantep.edu.tr)

Giriş

Toplum tarafından oluşturulan ve kültürü bilgi yığını olmaktan kurtaran edebî eserlere, tarih yeniden yazma metoduyla dâhil olur (Safa 1990: 11-12). Yerleşik medeniyetlerde tarih veya başka deyişle millî hafıza; mimarî, heykel, resim, musiki, tiyatro, giyim kuşam, süsleme gibi sanat şekilleriyle vücut bulur. “Kolektif bellek” kavramıyla da karşılanan “toplumsal hafıza” Maurice Halbwach tarafından sistemleştirilir. O, insanların geçmişi nasıl anlattıkları ve mitolojik hâle getirdikleri ile ilgilenir. Şahsa ait hatırlamalar zihinsel yönden; tarihsel geçmişe ait olaylar ise, toplumsal kurumlar aracılığıyla hatırlanır. Kolektif belleğin asıl amacı toplumu bir arada tutmaktır. “Kahramanlar, epik olaylar ve grupların kökenleri hakkındaki hikâyeler, insanlara duygusal ve entelektüel dayanışmanın kaynağını sunar.” (Smith, 2005: 110). Bu anlamda geçmişe ait hatırlamalar bugünün ihtiyaçlarına göre belirlenir. O hâlde kolektif bellek her geçen kuşak tarafından yeniden şekillenmektedir (Smith, 2005: 109-111). Kültürel mirasa sahip çıkma ve onu kullanma noktasında bilim ve sanat önem kazanır. “Kültürel mirasın edinilmesinde bilimcilerin sanatçı duyarlılığı içinde olmaları ve sanatçıların da bilimci titizliğiyle araştırma yapıp konuya eğilmeleri beklenir.” (Şölçün, 1982: 25). Genel anlamda “kolektif bellek”in tanımından hareket edildiğinde Türk milletinin kendine ait çeşitli değerlerinin içerisinde Yunus Emre, Mevlana, Hacı Bektaş Veli gibi şahsiyetlerin de bulunduğu gözden uzak tutulmamalıdır (Oğuz, 2009: 89). Bundan dolayı Cumhuriyet Dönemi şairlerinden Nüzhet Erman, şiir kitaplarında belirgin bir şekilde Hacı Bektaş Veli’ye yer verir.

1941’den itibaren yayınladığı şiirlerini *Yeşil*, *A Benim Canım Efendim*, *Anadolu*, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, *Hem Hürriyet Hem Ekmek*, *Türk*, *Halk Haktır*, *Her Gün Yeniden Doğarız*¹ adlı kitaplarında toplayan Nüzhet Erman, konularını idareci olarak dolaştığı Anadolu’dan seçer ve sert ifadesiyle dikkati çeker. Hizmet götürülmeyi bekleyen Anadolu topraklarını şiirlerine konu eder ve o topraklarda gördüklerine karşı duyduğu isyanı şiirlerinde hissettirir (Enginün, 2003: 102). Şiir kitapları dışında çeşitli dergilerde de şiirler yazar. Makale içerisine Hacı Bektaş Veli’nin zikredildiği, ancak dergilerde yayınlanan ve kitaplarına alınmayan şiirleri de dâhil edilmiştir.

¹ *Yeşil*, (Y), *A Benim Canım Efendim*,(BCE) *Anadolu 1970*,(A), *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, (MK), *Hem Hürriyet Hem Ekmek*,(HE) *Türk*,(T), *Halk Haktır* (HH), *Her Gün Yeniden Doğarız* (HG) kitapları için, kitapların yanlarında bulunan kısaltmalar kullanılacaktır.

Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya Gelmesi

Hacı Bektaş Veli Horasan'dan Ahmet Yesevî'nin işaretiyle Rum diyarına gelir. Hoca Ahmet Yesevî'nin bir ağaç kılıcı vardır. Bunu Hacı Bektaş Veli'nin beline kuşatır ve ocaktaki dut ağacını Rum diyarına fırlatır. Dut ağacını Anadolu'da Sultan Hoca Fakih alır ve kapısının önüne diker. Üstü yanık dut ağacının altı yeşerir ve yemiş vermeye başlar. O gece Horasan'da namazını kılan Hacı Bektaş Veli, Rum diyarına doğru yola koyulur (Köprülü, 1991: 53-54). Nüzhet Erman'ın "Pir Hacı Bektaş Veli" başlıklı şiirinde dut ağacının yerine fırlatılmış çatal çomak ve ekşi karadut kelimelerinin kullanılmasıyla, Hacı Bektaş Veli'yi kerametle Anadolu'ya gönderen Hoca Ahmet Yesevî'yle de alakalı bu olaya telmihte bulunulur.

Aşk ile fırlatılmış bir çatal çomaktan
Döl bereketi – ekşi karadut dökülse (Erman 1973)

Nüzhet Erman'ın "Memâlik-i Mahsuse-i Şahane" adlı şiirinde genel bir ifadeyle "Urum Abdalları, Horasan Gazileri" (T., s. 32-33) ifadeleriyle Horasan'dan Anadolu'ya gelen Rum Abdallarına atıfta bulunulur. Ardından "Hünkâr'ın eldebir, kızıl börklü sipah erleri.." (T., s. 32-33) ifadesinde yer alan "Hünkâr" kelimesiyle Hacı Bektaş Veli'ye gönderme yapılır. "Bir Nefes Niyetine" başlıklı şiirde Horasan'dan Anadolu'ya Türkleştirme ve İslamlaştırma amacıyla gelen dokuz yüz atlıdan bahsedilir. Onlar arasında Hacı Bektaş Veli de vardır.

Derde derman ilaç gibi Horasan'dan
Onunla Gelen dokuzyüz atlı Türk eridir (HH, s. 11)

Türk kitabındaki "Bacıyan-ı Gaziyan-ı Ahiyan-ı, Abdalan-ı Rum" başlıklı şiirde Rum diyarını Türkleştiren "*Ahi, beктаşi, mevlevi, kızılbaş, tahtacı..*" (T., s. 23-24) adlı Türkmen boyları ve Türkmen gazileri olduğu zikredilir. Diğer taraftan şiirin devamında bütün âlemi seven, hoş gören, Türkçe sohbet isteyen ozan, derviş, abdal, âşık, tahta kılıçlı alp-eren, fütüvvet ehli Türkmen kocalarından bahsedilir. Bu kişiler Anadolu'ya gelir ve ona ruh verirler (T., s. 23-24)

Hacı Bektaş Veli, Anadolu'ya güvercin donunda gelir. Doğrul Baba adlı Anadolu'lu bir derviş doğan donuna girerek onu yakalamak ister. Fakat Hacı Bektaş silkinerek insan donuna girer ve doğanın boğazından yakalayarak nefesini keser. Doğrul Baba tehlikeyi görünce Hacı Bektaş'a yalvarır ve af diler (Ögel 1998: 30). Nüzhet Erman'ın "Pir Hacı Bektaş Veli" başlıklı şiirinde bu olaya telmihte bulunulur:

Horasan'dan kopan bir ak güvercin
Anadolu mavisini ikiye bölse (Erman, 1973)

Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş Veli'yi Diyar-ı Rum'daki Anadolu erenleri kıskanırlar ve çeşitli sınavlardan geçirirler (Ocak, 2007: 178). *Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesi*'nde Seyyid Mahmud Hayrani'nin Akşehir'de bir aslana bindiği, bir yılanı kırbaç yaptığı ve üç yüz mevlevi dervişini yanına alarak Sulucakarahöyük'e Hacı Bektaş Veli'yi ziyaret etmek için gittiği belirtilen (Gölpınarlı, 1990:49) olaya Nüzhet Erman'ın "Pir Hacı Bektaş Veli" şiirinde gönderme yapılır.

Elbet gül olur – nasır bağlanmış kinler – sıvazlayan el
Geyik ve aslanı birlikte avutan else (Erman, 1973)

Hacı Bektaş Veli ve Ahilik

Ahilik fütüvvet mesleğine tabi olup köken itibarıyla Hz. Ali'ye oradan da Hz. Peygamber'e kadar ulaşır. Fütüvvet şalvarı giyen Ahiler içerisinde kadılar, müderrisler yer alır. Fuad Köprülü'ye göre bir esnaf topluluğu değil, düşüncelerini o vasıta ile yayan tarikat sayılabilir. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Ahi unvanlı birçok dervişe rastlanılsa da o dönemdeki ehl-i sünnet âlim ve mutasavvıflar arasında iyi anılmadıkları da yer yer belirtilir. Osmanlı Devleti Anadolu'da siyasi birliği kurduktan sonra Ahilerin siyasi bir önemi kalmaz ve esnaf teşkilatı hâlinde kalırlar. Esaslarında yer alan bîatîmiye özelliği Bektâşilik gibi tarikatlara geçer (Köprülü, 1991: 211-216). Ahi teşkilatı içerisindeki kişiler İslam dininin ortaya koyduğu kaideleri kabul ederken, eski Türk geleneklerinin İslam'la ters düşmeyen yönlerini de alırlar. Onların fikirlerine hâkim olan hoşgörü anlayışının yanı sıra gençlere ahlâk ve sanat anlayışı birlikte verilir. İslam'ın ahlâk kuralları ve eski Türk kültürü İbn Sina, Fârâbî ve Ahi Evran'ın akılcı felsefeleri ile Ahmet Yesevî, Mevlana, Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre'nin tasavvuf düşüncelerini birleştirir (Demir, 2000: 339-341). Hacı Bektaş Veli ile Ahilik ve dolayısıyla Yunus Emre arasında büyük bir bağ olduğu açıktır. Buna göre, Ahiliği kendine yol edinen Hacı Bektaş Veli anlatılırken, Yunus Emre'nin ve Ahilik teşkilatına mensup veya Ahilikle ilgili kişilerin de ele alınması gerekir.

Nüzhet Erman'a göre Yunus'un özellikleri; gönlün alçalması, vücuduyla derviş düşünceyle kahraman olması, paraya zorbaya karşı koyması, ölüye düğüne gider gibi gitmesi ve gönüllerde yer almasıdır. "Aşk gelicek cümle eksikler biter" Yunus Emre (M.S. 1241-1321) (HH., s. 12-13) şeklindeki giriş mısrasında da Yunus Emre'nin doğum ve ölüm tarihleri belirtilir. Hacı Bektaş Veli söz konusu olduğunda dikkatlerden kaçmaması gereken, Yunus Emre'nin "Ahilik" teşkilatı

veya düşüncesi içerisindeki yeri bakımından önemlidir. Çünkü geçmişten beri süregelen eski Türk kültürü, İslam'ın ahlak kaideleri İbn Sina, Farâbî ve Ahi Evran'ın akılcı felsefeleri, Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş Veli ve Yunus'un tasavvuf düşünceleri ve Anadolu'da karşılaşılacak değişik kültürleri yoğurarak yeni bir kardeşlik, cömertlik, misafirperverlik, yiğitlik gibi anlayışlar ortaya çıkarılır ve bunlar Ahilik içerisinde eritilir (Demir, 2000: 341). "Anadolu 1970" başlıklı şiirdeki "Dağ başlarını dost-oturuluk yapan nefes / Ahi Evran-Hacı Bayram ve Hacı Bektaş Veli'nindir" (A., s. 71-72) mısralarında Ahi Evran ile Hacı Bektaş Veli'yi aynı mısra içerisinde kullanması Ahi Evran'ın akılcı felsefesi ile Hacı Bektaş Veli'nin kardeşlik öğretisini "Ahilik" içerisinde erittiğini gösterir. Ayrıca Yunus Emre'nin yaşadığı dönemde Ahiliğin Anadolu'da en etkin olduğu dönemdir. Ahiliğin ahlâk, çalışma ve üretmeye yönelik fikirlerini Yunus Emre'nin de benimsediği görülür (Demir, 2000: 429). Bu açıdan bakıldığında Nüzhet Erman'ın *Halk Haktır* adlı şiir kitabında Hacı Bektaş Veli'yi anlatan "Bir Nefes Niyetine" başlıklı şiirinden sonra "Koca Türkmen" başlıklı şiiriyle Yunus Emre'yi anlatmasının nedeni anlaşılabilir olur.

Hacı Bektaş'ın daveti üzerine bütün Rum Erenleri onun yanına geldikleri hâlde Rum erenleri arasında büyük nüfuz sahibi olan Emre davete icabet etmez. Sonra onun sol elindeki yeşil beni görür ve "taptuk" diyerek ona intisap eder. O civarlarda Yunus isminde rençperlikle geçinen bir kişi vardır. Bir sene kıtlık olur ve Yunus Emre, Hacı Bektaş dergâhına buğday almak için gelir. Elinde alıç vardır. Birkaç defa kendisine buğday mı, erenler himmeti mi istersin diye sorulur, o ısrarla buğday ister. Dışarı çıkınca yaptığı hatayı anlar ve geri döner. Bunun üzerine onun kilidi Taptuk Emre'ye verilir (Köprülü, 1991: 259-260). "*Tapduk Emre'ydi hocan Yunus*" (HH. s.12-13) ifadelerinde buna atıfta bulunulur. Benzer olarak şu mısralar da Nüzhet Erman şiirinde yer alır:

Onikiler kapısına aç gelip derviş dönen kul
Koca Yunus Emre'den başkası değilse (Erman 1973)

Taptuk Dergâhında kırk yıl eğri odun taşıdığı görülmez (Köprülü, 1991: 260). Bu durum Nüzhet Erman'ın "Koca Türkmen" şiirinde şöyle vuku bulur:

(Geçmedin namert köprüsünden
Götürse de su seni)
Odunun bile eğrisini
Hacı Bektaş Kapısı'ndan
Sokmayan Yunus (HH., s. 12-13).

Yunus'un ardından Gazi Mustafa Kemal Atatürk de Ahilik bağlamı içerisinde Nüzhet Erman şiirine konu olur. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün bir anısında Celal Bayar, Atatürk'e Yeni Türk devletinin sağlam temeller üzerine kurulması için yeni anayasaya Ahi sisteminin egemen olması gerektiğini gerekçeleriyle anlatır ve ondan yardım ister.

"Sayın Bayar konuyu aynen Atatürk'e anlatır. Atatürk: Biliyorum Celal Bey, çok haklılar, ama şimdi maatessüf zamanı değil. Öyle bir Anayasa ile Türkiye çok ilerler, hızlı kalkınır, biliyorum... Evvela Avrupalı müttefiklerle sorunlarımızı çözelim. Türkiye'yi tam istiklâle kavuşturalım. Ekonomimizi ve maliyemizi Avrupalılar'ın tahakkümünden kurtaralım; şimdi getirdiğin tavsiyeye göre Anayasamız'da ahi sistemini benimsersek birbirine zıt olan iki fanatik grup, dünyayı bize zehir ederler. Karşılaşacağımız çatışmalardan yakamızı sıyıramayız. Sen arkadaşlarının tekliflerini sakla, ahi sistemini de çok incelettir. Zamanı gelince ve güçlenerek uygulayacak duruma ulaşıncaya ele alırsın." buyurmuştur." (Demir, 2000: 428).

Nüzhet Erman da "Gönülsüz Köpek" başlıklı şiirinde Hacı Bektaş Veli'den Mustafa Kemal'e Ahilik içerisinde bir köprü kurar. Bundaki sebep, Mustafa Kemal'i de ahi teşkilatı içerisinde görmek istemesi olabilir. Ayrıca, Mustafa Kemal de Hacı Bektaş Veli gibi, toplumsal hafıza içerisinde, toplumu bir arada tutan önemli bağlardan biridir. Buna bağlı olarak Hacı Bektaş Veli "oba", Yunus Emre "ocak", Mustafa Kemal de "dağ" kavramlarıyla karşılık bulur:

İşte Hacıbektaş Pîr – Derviş Yunus ve Yiğit Mustafa Kemal

Oba diye sığın – ocak bil ısın ve dağ niyetine yaslan

Gönülsüz köpekçesine – (denenmiştir bu)

Kurt dadandırır ulusa – her çağda – korkak ozan (HE, s. 20-21)

Ahilik içerisinde önemli bir yeri olan ve tasavvuf düşüncesini temel alan bir felsefe geliştiren Hacı Bektaş Veli, Mustafa Kemal Atatürk'le birlikte halk hafızasında da önemli yeri olan kişilerden biridir.

Halkın Kolektif Bilinci Hacı Bektaş Veli

Kolektif bilinç içerisinde Hacı Bektaş Veli gibi kişiler toplumu bir arada tutan ve yükselmesini sağlayan bir yapıya sahiptir. Bu anlamıyla halk kahramanları insanlara duygusal kaynaşmanın temelini sunar. Edebî eserlerde bu kişilerin yer alması, topluma yön verme noktasında düşünülmeli ve model tip bağlamında ele alınmalıdır. Ayrıca sanatçının misyonu, toplum üzerinde yapıcı bir iktidara sahip olmak ve zihnin değişimini sağlamaktır. Sanatın ve sanatçının görevi, en ileri toplumsal eğilimleri bildirmek, yol göstermek ve bilinmeyen ifade etmektir (Bürger 2007: 10-11). Yani Hacı Bektaş Veli “kolektif bellek” içerisinde ne kadar önemliyse, “kolektif bellek”i eserinde kullanan sanatçı da halka yön vermek konusunda o kadar değerlidir. Nüzhet Erman'ın da Hacı Bektaş Veli'yi şiirlerinde kullanmasını bu açıdan değerlendirmek gerekir. “Budundan Millete” başlıklı şiirinde Hacı Bektaş Veli, Türk milletinin gönül sultanı olarak tanıtılır. “Adı, dil ve diniyle yoğururken Anadolu'yu/ Ondaki 9000 yıllık kültür birikimiyle de yoğrulan.. / Oğuz, türkmen, yörük, rumi, gazi ve eren../Esnaf ve çiftçi, sivil ve asker/ Güzelim Türk Budun..” (T., s. 41) mısralarıyla da dil, din ve kültür birikiminin milletin oluşumunda önemli rol oynadığı belirtilirken, Hacı Bektaş Veli gibi gönül sultanlarını kültür birikimi içerisinde değerlendirerek millet oluşumunda veya toplumu bir arada tutmada onların rolü anlatılmaya çalışılır.

Anadolu 1970 kitabında yer alan “Şiir Değildir” başlıklı şiir de aynı düşüncenin farklı tezahürlerini içerisinde barındırır. “Yunus-Karacaoğlan-Hacı Bektaş Veli / Yağmurdur şimdi köylerde-çiçek veya ekindir” (A., s. 50) mısraları eski kültürün Anadolu'ya yağmur gibi sindiğini ifade eder. Ayrıca “Yunus veya Hacı Bektaş Veli'yi Anadolu halkı bugün de veli olarak tanır ve onların ruhuna dua eder.” (Kaplan, 2005: 465) şeklindeki görüş, Hacı Bektaş Veli'nin toplum için kültürel bir değer olduğuna açıklık getirir. Benzer olarak “Nevşehir” şiirinde, düşüncelerde gençleşen Hacı Bektaş Veli'nin bu topraklarda pir olması anlatılır. “Türk Alfabeti” başlıklı şiirde geçen “İşte halk - işte Yunus Emre - işte Hacı Bektaş Pir” (HE, s. 24) mısralarında da onların halk içerisindeki önemli kişiler oldukları vurgulanır.

Öcal Oğuz, folkloru şehirde veya kırsalda, yazılı veya sözlü oluşmuş birliğin yani “ortak belleğin” dışavurumu olarak algılar (Oğuz 2009: 88-89). Folklor ile “ortak bellek” kavramını eş anlamlı olarak gören Öcal Oğuz'un bu görüşüne bağlı olarak Anadolu'yu bir arada tutan unsurlar arasında halk için değerli olan kişiler önem kazanır. Anadolu'da genelde herkes tarafından bilinen kişiler Hacı Bektaş Veli, Nasrettin Hoca gibi kişilerdir. Bunun yanı sıra halk oyunları da milleti bir arada tutan dil, din, dilek gibi unsurlardır. Nüzhet Erman “Yarı Köroğlu-Yarı Karacaoğlan” başlıklı şiirinde Anadolu'yu bir arada tutan

unsurlar arasında hem kişileri hem hayat tarzını hem de halk oyunlarını bir arada kullanır:

Sırasında zeybek-sırasında Bektaşî
Sırasında Nasrettin-göle maya çalan (HE, s. 51-52)

Ortak bellek ortak düşünce ve yaşam tarzını da beraberinde getirir. Buna örnek olarak, köyde işlerin yürütülmesi için kolaylık sağlamak amacıyla birçok ailenin karşılıklı yardımlaşması anlamındaki “imece” gösterilebilir. İmece köy topluluğunun ortak çıkarlarını esas aldığı için karşılıklı bağımlılık ve yardımlaşma söz konusudur (Türk 1990: 493-494). Nüzhet Erman’ın “Egemenlik Kayıtsız Şartsız Ulusundur” başlıklı şiirinin “İmece” başlıklı kısmı Anadolu’daki imece geleneğini anlatmaya yöneliktir. Anadolu insanının tarladan ürün kaldırmak, yoksul damı onarmak, kışlık odun için dağa çıkmak ve cami duvarının kepicini karmak için uyguladığı bir yol olan imece, Hacı Bektaş Veli ve Hacı Bayram Veli’den beri Anadolu’da sevap sayılır ve görev bilinir (HG, s. 231).

Hacı Bektaş Veli Felsefesi

Tüm insanlara sonsuz sevgi duyan, yetmiş iki millete aynı gözle ve büyük bir hoşgörüyü bakan Hacı Bektaş Veli; dil, din ve ırk farkı gözetmeden tüm insanlara saygı ve hürmet gösterilmesini ve hayvanlara kötü davranılmamasını tavsiye eder. Alçak gönüllülük, hoşgörü ve insanlara hizmet etmek düşüncesi sebebiyle Anadolu’da kalıcı ve derin izler bırakır (Yıldız 2012: 193). Hacı Bektaş Veli’nin bu düşüncesi Nüzhet Erman’ın *Hem Hürriyet Hem Ekmek* ve *Gazi Mustafa Kemal Atatürk* kitaplarındaki “Egemenlik Kayıtsız Şartsız Ulusundur” başlıklı şiirinde yer alan “Ama sevgiler ölesiye imiş – dostluklar / Hacı Bektaş Veli’yi kucaklayan yıllarda” (HE., s. 25-26; MK., s. 72-73) mısraları, hem Hacı Bektaş Veli’ye duyulan özlemi hem de onun herkese sevgi duyan felsefesini anlatır. Benzer şekilde “Tuz Ekmek Hakkı” başlıklı şiirde de yine aynı düşünceleri; Ahi Evran, Hacı Bayram ve Hacı Bektaş Veli’yi bir arada kullanarak devam ettirir:

Dağ başlarını dost-oturulur yapan nefes
Ahi Evren-Hacı Bayram ve Hacı Bektaş Veli’nindir. (HE, s. 94).

“Pir Hacı Bektaş Veli” başlıklı şiirde hem Hacı Bektaş Veli’ye hem de onun felsefesine ait izler bulmak mümkündür. Güler yüzlü olması başta gelen özelliklerindedir. Tasavvuf içerisinde yer alan bu dünyanın geçiciliği düşüncesi bütün mutasavvıflarda olduğu gibi Hacı Bektaş Veli’de de vardır. Nüzhet Erman bu dünyanın geçiciliğini ham ruhların anlamasını ister:

Ve metelik etmez olduğunu bu dünyanın – ham ervahlar –ah
Geç olmadan vakit – bir anlıyabilse (Erman, 1973)

Atatürk ile Ahilik, dolayısıyla Atatürk ile Hacı Bektaş Veli arasındaki fikir anlamında yakınlığı yukarıda ifade etmiştik. Nüzhet Erman'ın Atatürk'ü bir Ahi olarak görmek istediğini de belirttik. Onun *Gazi Mustafa Kemal Atatürk* başlıklı şiir kitabındaki "İzmir'e Bir Gidişinde" başlıklı şiirinde Atatürk'ün İzmir valisiyle arasında geçen, halkın kendilerini görmesiyle ilgili bir anı anlatılır. Burada halkın önemli olduğuna istinaden şiir, Hacı Bektaş Veli'nin "*Halk, haktır.*" (MK., s. 93) sözüyle başlar. Başka bir yerde de benzer ifadeler dikkati çeker:

Üstelik, ne güzel, Hacı Bektaş Veli'nin ağzından:

Halk haktır! Demişiz. (Erman 1976).

"Halk, haktır." sözü Hacı Bektaş Veli'nin felsefesi içerisinde yer alır ve tüm insanlara saygı ve hürmet gösterilmesi düşüncesi ile insanlara hizmet etme fikrinin uzantısıdır. Ayrıca Nüzhet Erman'ın bir kitabının isminin de *Halk Haktır* adını taşıması aynı fikrin devamı niteliğindedir. "Türk Alfabeti" şiirinin "D (Demokrasi)" başlıklı bölümünde de "İşte yiğitlerin - ozanların beslediği ulu ırmak / İşte halk - işte Yunus Emre - işte Hacı Bektaş Pir" (MK, s. 91-92) mısralarındaki halkın Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli'den önceye konulması halkın bu ulular için önemini vurgulamak içindir.

Hacı Bektaş Veli ile Mevlana arasında da fikir yönünden yakınlığın olduğu dikkati çeker. Her ikisinin de yerleştikleri bölgelerde Ermeni ve Rum nüfus ağırlıktadır. "Kim olursan ol gel" düşüncesinin altında yatan, etnik grupların gönlünü alıp kendi yanlarına çekmektir (Öz, 1995: 150). Nüzhet Erman şiirindeki "(Yeter – güzellik ve bütünlüğe – bu kerem ve keramet) / Yeter ve hem sonra – (ey nüzhet) – ne ise" (Erman, 1973) mısralarındaki "güzellik ve bütünlük" kavramları aynı fikrin tezahürüdür. Ayrıca "Ve nasılsa odur Pir Hacı Bektaş" (Erman 1973) mısraları da Mevlana'nın "Ya olduğun gibi görün ya görüldüğün gibi ol" fikirlerinin yansıması gibidir.

Nüzhet Erman'ın "Bir Nefes Niyetine" başlıklı şiiri hem *Halk Haktır* hem *Hem Hürriyet Hem Ekmek* hem de *Anadolu 1970* şiir kitaplarında vardır. Sadece *Anadolu 1970* adlı şiir kitabında "Aşk getir bize ey pir / Güç ver - Bereket getir" (s. 58) başlığı eklenmiştir. Şiir Hacı Bektaş Veli'ye adanmış ve şiirde onun çeşitli özellikleri dile getirilmiştir. Şiire göre Hacı Bektaş Veli'nin devri geçmiş olsa da akıllarda yedi yüz yıldan beri onun etkisinin sürdüğü belirtilir. Onun gönle hükmetmesi, aşkla diri kalması ve bereketin onunla sağlanması bu minvalde Hacı Bektaş'ın önemli özellikleridir. Sesinde pir evi çeşmelerinin ve Orhan Gazi'den

kalma Bursa günlerinin özellikleri bulunur. Bu düşünceler hem Hacı Bektaş Veli'nin günümüze etkisini hem de felsefesinin özelliklerini sunar.

Estetik ve Poetik Açından Hacı Bektaş Veli Motifi

Sanatçılar, eserlerini vücuda getirirken bir estetik ve poetik olgunluğa ulaşma ve söylemek istediklerini güzel bir şekilde okuyucuya taşıma amacı güderler. “Estetik” kavram olarak güzellik bilimi anlamına gelir ve başlıca ödevlerinden biri, “sanat yapıtından alınan hazzı, yalnızca doğa yasalarına dayanarak değil, bilincin işleyişini de göz önünde bulundurarak temellendirmektir” (Güçlü, vd. 2002: 489). Çağdaş “poetika” ise, söylemin üreticiliğini sözcü temeline dayandırır ve sözcüleme “konuşucu/alıcı/gönderge” üçlüsünün işlevsel olarak gerçekleşmesine dayalıdır (Yalçın 2003: 74). “Estetik” kavramındaki “bilinç” ile “poetika” kavramındaki “alıcı/gönderge” olguları birbirleriyle yakından ilişkilidir. Sanatçılar, toplumun bilinç yapısını göz önüne alarak alıcıya çeşitli göndergeler sunarlar. Bunun için aynı eser içerisinde yer alan “biçim” ya da “anlam” özellikleriyle başkalık arz eden “motif” (Karataş 2011: 407) yapısıyla okuyucuya söylemek istediklerini verirler. Estetik ve poetik açıdan Nüzhet Erman şiirinin kaynaklarından ve motiflerinden birisi de Hacı Bektaş Veli'dir. Ancak bu konunun neden ve nasılımı tarih ve edebiyat tarihi bağlamında değerlendirmek gerekir.

Türk toplumu özellikle Tanzimat'la başlayan süreçle birlikte yönünü Batı'ya çevirir ve Batı fikir yapısına uygun insanlar oluşturmaya ve edebî eserler vermeye çalışır. Edebî eserler özellikle tiyatro, Namık Kemal'de eğlence fikrine rağmen vatanperverlik, İslam ittihamı, insan hakları gibi inandığı doğruları halka aktarma amacı işlevi taşır (Tanpınar 1997: 377). Sonraki dönemlerde ise, edebî anlayış yine Batı'ya bağlı olsa da Millî Edebiyat dönemiyle birlikte yavaşça Türk kültürüne doğru kaymaya başlar. Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri de Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu teşebbüslerine bağlı olarak bu doğrultuda gelişir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında kendi kültürüne dönüşü “Doğu” eksenli fikirler etrafında oluşturmaya çalışır. Peyami Safa'nın eserleri doğrudan doğruya Doğu-Batı sentezi yapmak yoluyla Türk kültürünü yeniden inşa etme isteğine bağlıdır. Bu dönemlerde hoşgörüyü, adaleti, gücü ve doğruluğu savunan Türk büyüklerinin Türk insanı üzerinde etkisi arttırılmak istenilir ve Hacı Bektaş Veli gibi (Mete, Kürşad, Attila, Oğuz Han vs.) (Önen 2005: 314) Türk tarihinde yer etmiş önemli kişiler yeniden gün yüzüne çıkarılır. Onların hayatlarındaki ve felsefelerindeki önemli imgeler edebiyatın izin verdiği ölçüde sanat eserlerinde kullanılması ve halkın hafızasına yerleştirilmeye çalışılması Nüzhet Erman'ın şiirlerinde Hacı Bektaş Veli olgusunun yer almasının nedenlerinden birisidir.

Günümüzde tarih; dil, ekonomi, mekân, süreklilik, uygarlık ve toplum fikirleri çerçevesinde şekillenir. Bunlardan tarih anlayışıyla birlikte kelime hazinesinin de öğretilmesini savunan Braudel, bunlara örnek olarak toplum, ekonomi ve uygarlığı verir (Braudel 2006: 22-70). Braudel'in bahsettiği kavramlardan "süreklilik", "uygarlık" ve "toplum" Nüzhet Erman'ın şiirlerinde bilinç/gönderge/alıcı açısından Hacı Bektaş Veli'yi motif olarak kullanmasının diğer sebebidir. "Toplum" olgusu içerisine toplumun önem verdiği kişileri de eklemek mümkündür. Buna bağlı olarak gerek tarih eğitimi gerekse edebî eserlerde tarihî şahsiyetlerin kullanılması medeniyetin çizgilerini belirlemede önemli rol oynar. Nüzhet Erman'ın ideolojisi doğrultusunda Türk kültürünün oluşumunda dinamik bir rol oynayan Hacı Bektaş Veli'yi şiirlerinde motif olarak kullanması, Türk medeniyetine/uygarlığına tarihî bağlamda vermek istediği yönü de ortaya koymuş olur. Farklı bir deyişle, Hacı Bektaş Veli, "onun sanat ve düşünce havzasında, münferit bir yer tutmaktan ziyade, kendi işlevinin çok dışında, büyük bir resmin tamamlayıcısı rolünü üstlenir." (Turna 2012: 2039).

Braudel'in süreklilik olgusu ise, Hüseyin Nihal Atsız gibi romancılarda görülen tarihten ilham alarak günümüze yön verme şeklinde ortaya çıkar. Nüzhet Erman'ın da Hacı Bektaş Veli'den Atatürk'e bir çizgi kurması Hüseyin Nihal Atsız'ın eski Türk kültüründen günümüze bir çizgi oluşturmasına benzer. Her iki durumun da kökenini Batılı kuramcılarda aramak gerekir. Buna göre, genelde milliyetçi hareketler "ırk" ya da "ulus"u tarihte aramayı isterler. Geçmişte kökleri bulunan geleneksel kültür öğelerini, bir halkı birbirine bağlayan unsurlar olarak görürler. Hans Kohn ise, Doğu tarzı milliyetçiliklerin akademisyenler ve şairlerin hayallerine ve ümitlerine dayandırıldığını ifade eder (Önen 2005: 30). İlk anlamında geleneksel kültür öğelerinin içerisine genelde tarihî şahsiyetler, özelde ise Hacı Bektaş Veli girer. İkinci olarak Nüzhet Erman'ın şiirlerinde Hacı Bektaş Veli'yi kullanması Hans Kohn'un ifade ettiği Doğu tarzı milliyetçilik anlayışındaki şairlerin hayalleri ve ümitleri fikrinin pratiğe dökülmesidir. Başka bir deyişle, şairlerin hayalleri ve ümitleri ifadesinin düz mantıkla karşılığı, şair olarak Nüzhet Erman; hayal ve ümit olarak karşılığı ise Hacı Bektaş Veli ve onun felsefesi doğrultusunda yetişecek nesil şeklinde yorumlanabilir. Bu anlamda Hacı Bektaş Veli, hayatı, ahilik içerisindeki yeri, felsefesi açısından Nüzhet Erman şiirine hem estetik hem de poetik açıdan motif olarak Nüzhet Erman'ın Türkiye Cumhuriyeti'nin gelecek projesi bağlamında değer taşır.

Sonuç

Kültürü bilgi yığını olmaktan kurtaran edebiyat bilimi içerisinde toplumsal hafıza önemli bir yer tutar. İnsanların geçmişi çeşitli yollardan hatırlamaları ve kullanmalarının asıl amacı, toplumu bir arada tutmaktır. Toplumsal hafıza,

kaynağını kahramanlardan, epik olaylardan ve kökenleriyle ilgili efsanelerden alır. Kahraman bahsi içerisinde Hacı Bektaş Veli toplumu bir arada tutan önemli kişilerden biridir. Kültürel mirasın edinilmesinde sanatçıya düşen görev, bilim adamı titizliğiyle konuya eğilmektir. Bu sanatçılardan Nüzhet Erman, görevini yerine getiren sanatçı konumundadır.

Nüzhet Erman şiirlerinde Hacı Bektaş Veli, Anadolu'ya gelmesi, Ahilikle bağlantısı, halkın kolektif bilinci olması ve felsefesi dolayısıyla yer alır. Hacı Bektaş Veli Anadolu'ya Hoca Ahmet Yesevî'nin görevlendirmesiyle, Türk-İslam şuurunu çevresinde gelir. Yalnız başına olmayıp, dokuz yüz Türk sipahisiyle Anadolu'ya ulaşır ve ruh verir. "Pir Hacı Bektaş Veli" şiirinde Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya güvercin donunda gelmesi anlatılır.

Ahilik her ne kadar esnaf teşkilatı görünümünde olsa da, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve siyasi birliği sağlamasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti siyasi birliği sağladıktan sonra Ahilerin eski önemlerini yitirdikleri görülür. Ahilik felsefesi içerisinde Ahi Evran gibi akılcı felsefe ile Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Emre'nin tasavvuf düşünceleri birleştirilir. Buna bağlı olarak Hacı Bektaş Veli söz konusu olduğunda Mevlana ve Yunus Emre'yi de ele almak gerekir. Nüzhet Erman şiirinde Yunus Emre'yi gönlün alçalması, zorbalığa karşı konulması gibi özellikleriyle anlatır. Ayrıca Hacı Bektaş Veli, Taptuk Emre ve Yunus Emre arasındaki menkıbevi bağlara da dikkat çekilir. Bunun yanı sıra Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü de Ahi veya Ahiliğe yakın biri olarak görme arzusuna bağlı olarak "Gönülsüz Köpek" başlıklı şiirinde Hacı Bektaş Veli'den Gazi Mustafa Kemal'e Ahilik içerisinde bir köprü kurduğu görülür.

Kolektif bilinç içerisinde Hacı Bektaş Veli gibi kişilerin edebî eserlerde kullanılması, topluma yön verme ve model tip bağlamında düşünülmelidir. Ayrıca bu kişilerin edebî eserlerde yer alması ne kadar önemliyse, edebiyatçının bu kişileri eserinde veya eserlerinde kullanması da o kadar önemlidir. Nüzhet Erman'ın da şiirlerinde Hacı Bektaş Veli'yi kullanma amacı böyle bir özellik taşıyor. Çünkü Anadolu halkı bugün de Hacı Bektaş Veli'yi "veli" olarak tanımakta ve onun ruhuna dua etmektedir. Ayrıca "halk" kelimesinin bazı şiirlerde Hacı Bektaş Veli'nin önüne geçmesi, Hacı Bektaş Veli'nin halk arasındaki önemini vurgulamak içindir. Bu kişilerin yanı sıra halk oyunları ve imce de halkı bir arada tutan unsurlar arasındadır. Nüzhet Erman şiirlerinde bunlara da aynı bilinçle yer verir.

Tüm insanlara sevgi duyan bir felsefeye sahip olan Hacı Bektaş Veli, Nüzhet Erman şiirlerinde genelde bu yönüyle ön plana çıkar. Güler yüzlü olması ve "Halk, Haktır" lafzı çevresinde şekillenen felsefeye bağlı olarak Nüzhet

Erman'ın bir şiir kitabı da *Halk Haktır* başlığını taşır. Ayrıca felsefe yönünden Hacı Bektaş Veli ile Mevlana arasında bağ mevcuttur. Bu bağın sebebi her ikisinin de yerleştikleri bölgelerde gayri Müslim halkın yoğunluğu ve onların bütün insanları kucaklayan bir yapıda olmalarıdır.

Sanatçılar eserlerinde estetik ve poetik olgunluğa ulaşmak isterler. Bunu yaparken çeşitli motiflerden faydalanırlar. Nüzhet Erman'ın da şiirlerinde kullandığı motiflerden biri "Hacı Bektaş Veli"dir. Türk kültürüne dönüş ve Türk medeniyetine yön verme konusunda Hacı Bektaş Veli üzerinde duran Nüzhet Erman, Batılı kuramcılarının üzerinde durmuş oldukları "Doğu tarzı milliyetçilik" anlayışının da örneklerini verir. Özellikle Hans Kohn'un teorik olarak üzerinde durduğu şairlerin ümitleri ve hayalleri ifadesi, Nüzhet Erman'ın şiirlerinde Hacı Bektaş Veli'yi kullanmasıyla pratiğe dökülür.

KAYNAKÇA

- BRAUDEL, Fernand. Uygarlıkların Grameri, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- BÜRGER, Peter. Avangard Kuramı. (Çev. Erol Özbek). İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- DEMİR, Galip. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik. İstanbul: Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları, 2000.
- ENGİNÜN, İnci. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.
- ERMAN, Nüzhet. Yeşil. yyy: Ülkü Yayınları, 1945.
- _____, Benim Canım Efendim. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1958.
- _____, Anadolu 1970. İstanbul: Ceylan Yayınevi, 1970.
- _____, "Pir Hacı Bektaş Veli". *Hisar Dergisi*. 117: <http://www.nuzheterman.com/main/siirlerlistbul.asp?start=16>, 1973.
- _____, "Mustafa Kemal'den Önce Ve Atatürk'ten Sonra". *Hisar Dergisi* 155:<http://www.nuzheterman.com/main/siirlerlistbul.asp?start=14>, 1976.
- _____, Gazi Mustafa Kemal Atatürk. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- _____, Halk Haktır. Ankara: Eroğlu Matbaa Sanayi, 1990.
- _____, Her Gün Yeniden Doğarız Osman Gazi'den Gazi Mustafa Kemal'e. Ankara: Ecdad Yayınları, 1996.
- _____, Hem Hürriyet Hem Ekmek. Ankara: Bilgi Basımevi, ty.
- _____, Türk. yyy: yy, ty.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki. Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli "Vilayet-name". İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1990.
- GÜÇLÜ, Abdülbaki; UZUN, Erkan; UZUN, Serkan; YOLSAL, Ümit Hüsrev. Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002.
- KAPLAN, Mehmet. Şiir Tahlilleri 2. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- KARATAŞ, Turan. Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Sütun Yayınları, 2011.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.
- OCAK, Ahmet Yaşar. Türk Sufiliğine Bakışlar. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- OĞUZ, Öcal. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi. Ankara: Geleneksel Yayınları, 2009.
- ÖGEL, Bahaeddin. Türk Mitolojisi I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.

- ÖNEN, Nizam. İki Turan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- ÖZ, Gülağ. İslamiyet Türkler Alevilik Bindörtüyz Yıllık Muhalefet. Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1995.
- SAFA, Peyami. Sanat Edebiyat Tenkit, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1990.
- SMITH, Philip. Kültürel Kuram. (Çev. Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu). İstanbul: Babil Yayınları, 2005.
- ŞÖLÇÜN, Sargut. Tarih Bilinci ve Edebiyat Bilimi. Ankara: Dayanışma Yayınları, 1982.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. 19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1997.
- TURNA, Murat. "Sezai Karakoç'un Gözüyle Yunus Emre, Mehmet Âkif ve Mevlâna", Turkish Studies, 7/1 (2012): 2025-2042.
- TÜRK, Hüseyin. "Güneyevler Köyünde Yardımlaşma Gelenekleri" A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi. XXXIII,1-2 (1990): 493-504.
- YALÇIN, Mehmet. Şiirin Ortak Paydası. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2003.
- YILDIZ, Harun. "Hacı Bektaş Velî ile Ahi Evran İlişkisi", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Dergisi. 61(2012): 187-206.